

**Redengevende omschrijving met waardestelling
Poortgebouw Staartsestraat 2 te Huijbergen
Gemeente Woensdrecht**

Objectgegevens

Adres : Staartsestraat 2
Postcode : 4635 BB
Plaats : Huijbergen
Kadastraal : Gem.Huijbergen, sectie C nr. 2918
Oorspronkelijke functie : Poortgebouw klooster
Huidige functie : Wilhelmiënmuseum
Bouwjaar : 1757/1968

Algemeen

Bezoekdatum : 22 maart 2023
Rapportagedatum : 23 mei 2023
Auteur : ing. Gijs Verkuijlen MA
Redactie : Hans Gunter

Monumentenhuis Brabant B.V.
Markt 9
4931 BR Geertruidenberg
www.monumentenhuisbrabant.nl
T. 0162-511833
E. info@monumentenhuisbrabant.nl

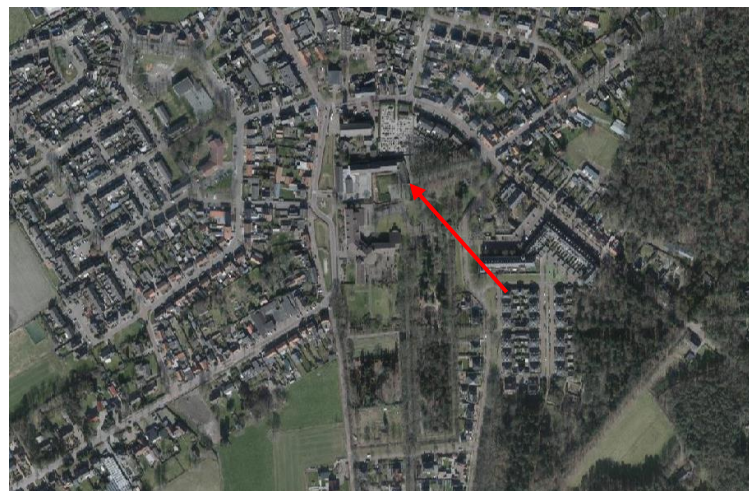
Monumentenhuis Brabant B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inleiding

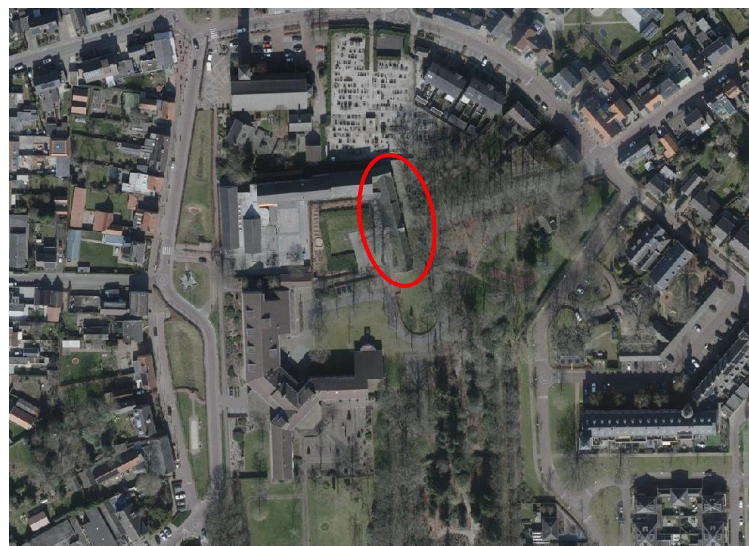
Deze beschrijving dient om de cultuurhistorische waarden van het poortgebouw aan de Staartsestraat 2 te Huijbergen vast te stellen. Tijdens het locatiebezoek is de huidige staat van het exterieur en interieur met foto's gedocumenteerd. Er is een beknopt kadastraal- en archiefonderzoek uitgevoerd. De bevindingen worden beschreven in deze rapportage. Allereerst worden de situering, de geschiedenis en de hoofdvorm beschreven, waarna alle gevels met de klok mee worden beschreven, beginnend bij de voorgevel. Dit is de westgevel evenwijdig aan de Staartsestraat. De afzonderlijke gevels worden van links naar rechts beschreven, waarna ook het interieur wordt beschreven. Aan het eind wordt de waardering opgesteld.

Situering, geschiedenis en hoofdvorm

Huijbergen is een dorp in het zuidwesten van de provincie Noord-Brabant, gelegen in de Brabantse Wal, een landschappelijke verhoging tussen Bergen op Zoom en Antwerpen. De gemeente Huijbergen was tot 1996 een zelfstandige gemeente waarna het werd gevoegd bij de gemeente Woensdrecht. Het centrum van het dorp werd gevormd door de stichting van het klooster in de dertiende eeuw, waarvan het poortgebouw als een van de weinige bouwwerken de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog heeft doorstaan.

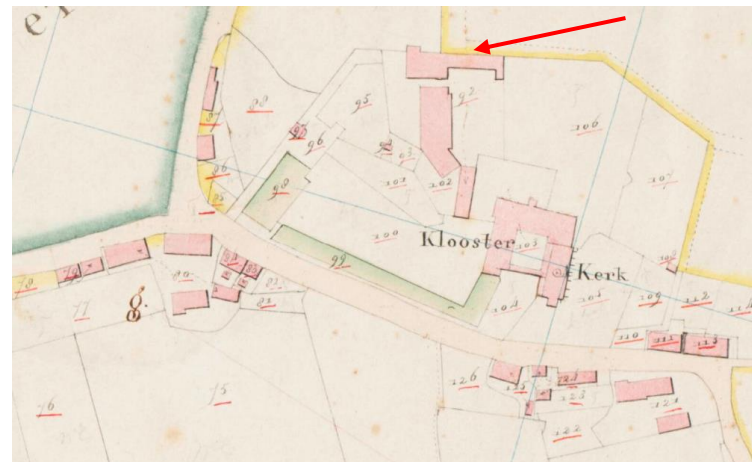
*Luchtfoto van Huijbergen met bij de rode pijl het poortgebouw.
Bron: PDOK.nl*

*Luchtfoto van Huijbergen met in de rode cirkel het poortgebouw.
Bron: PDOK.nl*

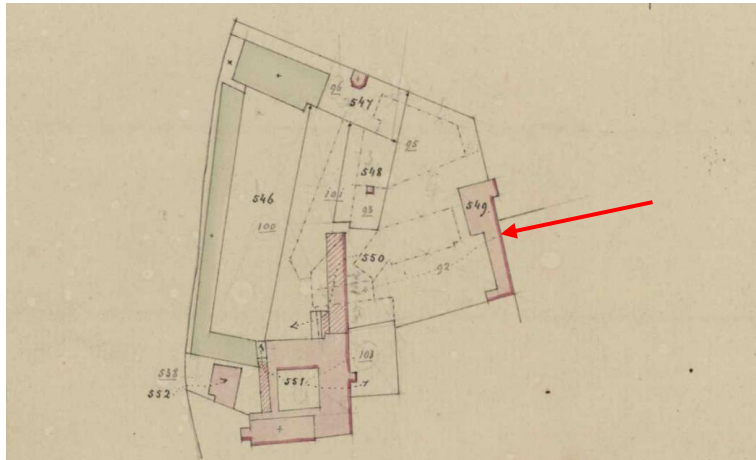
De eerste Wilhelmiëten streken in 1278 in Huijbergen neer. De orde blijft tot 1847 bestaan. De kloostergebouwen met bijbehorende landerijen werden toen overgedragen aan het vicariaat van Breda waarna er een jongensweeshuis onder leiding van de Broeders van Saint Louis uit Oudenbosch in wordt gevestigd. Vervolgens krijgt de Congregatie van de Broeders van Huijbergen, in 1854 gesticht door de bisschop van Breda, er onderdak. Naast het weeshuis wordt het pensionaat Sainte Marie gesticht. Het geheel wordt bekend als Instituut Sainte Marie. De orde richt zich op het lager, voortgezet en speciaal onderwijs. De kloostergebouwen in het centrum van Huijbergen zijn in de loop der eeuwen vergroot, gesloopt, gewijzigd en in de Tweede Wereldoorlog vrijwel volledig verwoest. Alleen het poortgebouw, ook al enkele malen vergroot, bleef bespaard. Naar verluidt is het poortgebouw in 1610 gesticht. Blijkens de gevelankers met het jaartal '1757' was er toen sprake van verbouw/uitbouw. In 1879 is er aan de noordzijde een deel aangebouwd en na de Tweede Wereldoorlog aan de zuidzijde. Het poortgebouw is in de loop der tijd voor diverse doeleinden gebruikt: koestal, bakkerij, slagerij, wasserij, smederij, brouwerij, tiendschuur en na de Tweede Wereldoorlog werd het poortgebouw korte tijd gebruikt als noodlocatie voor een aantal klaslokalen. Naar verluidt was het met klimop en mossen overwoekerde pand toentertijd in bouwvallige staat.¹ Vervolgens wordt het poortgebouw tussen 1967 en 1975 grondig gerestaureerd, verbouwd en in 1977 opnieuw in gebruik genomen. De restauratie vindt plaats onder leiding van de architecten L. Sadée en J. de Bruin. In het pand is sindsdien het Wilhelmiëtenmuseum ondergebracht, waarin de geschiedenis van de Wilhelmiëtenorde en de Congregatie van de Broeders

van Huijbergen centraal staat en wisselende tentoonstellingen plaatsvinden. De zolder van het poortgebouw doet dienst als museumdepot.

Uitsnede van het Kadastrale Minuutplan uit 1824 met het poortgebouw van het klooster (rode pijl). Bron: Beeldbank RCE, Gem. Huijbergen, sectie C, blad 01.

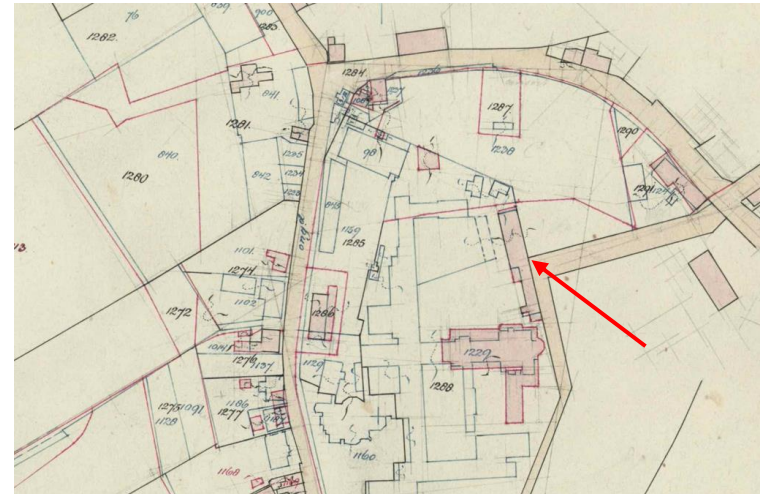
¹ <https://www.frankbogers.nl/SteMarie/rinus-anema/index.html>

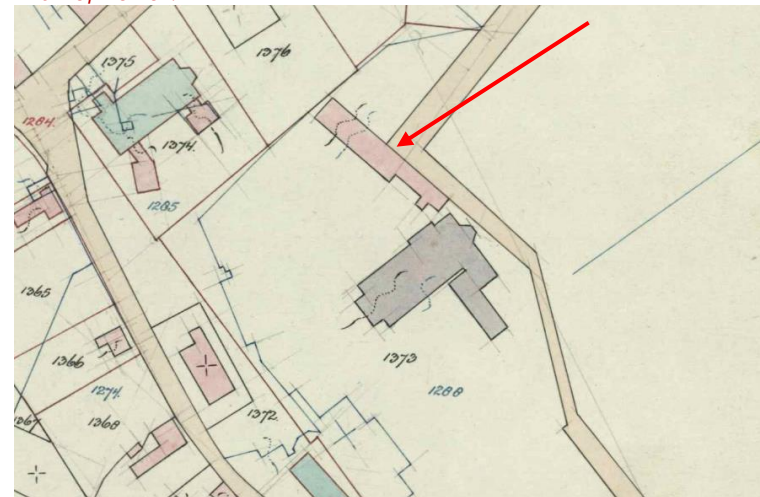
Uitsnede van de hulpkaart uit 1859 met het poortgebouw. Bron: Kadaster Archiefviewer.

Uitsnede van de hulpkaart uit 1879, met een aanbouw aan de noordelijke zijde. Bron: Kadaster Archiefviewer.

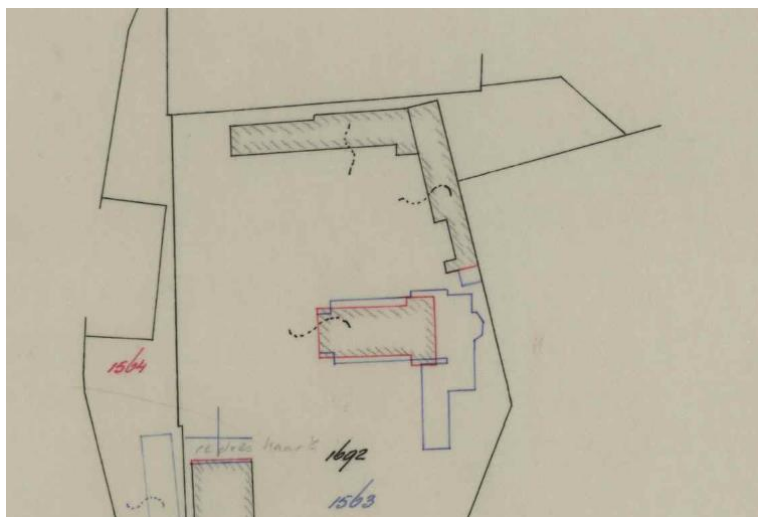
Uitsnede van de hulpkaart van het centrum van Huijbergen uit 1949, met de gesloopte bebouwing (blauwe lijnen) en bij de rode pijl waar het poortgebouw is blijven staan (met aanbouw aan zuidzijde). Bron: Kadaster Archiefviewer.

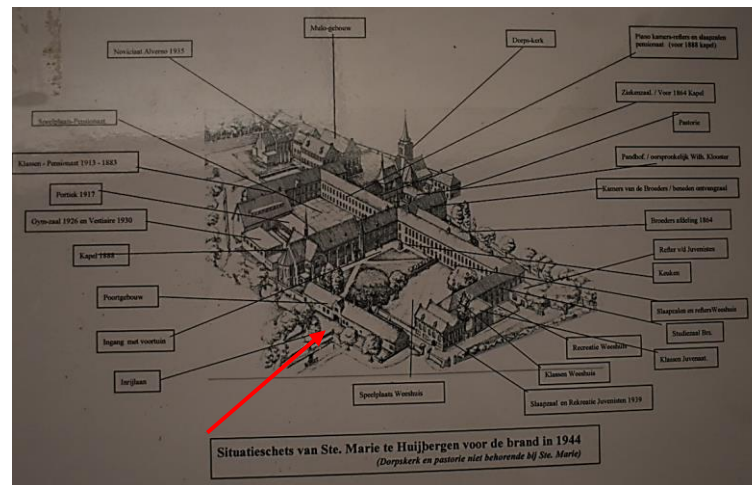
Uitsnede van de hulpkaart uit 1952, met het poortgebouw bij de rode pijl. Bron: Kadaster Archiefviewer.

Uitsnede van de hulpkaart uit 1958 met de aanbouw aan de westelijke zijde aan het oude poortgebouw. Bron: Kadaster Archiefviewer.

Uitsnede van de hulpkaart uit 1967 met de wijziging van de zuidgevel van het poortgebouw. Bron: Kadaster Archiefviewer.

Situatieschets van het klooster vóór 1944, met vooraan (rode pijl) het poortgebouw. Bron: Wilhelmietenklooster.nl

Oude ansichtkaart van het poortgebouw, ong. 1906. Bron: www.frankbogers.nl

*Uit een boekje '1854*1954 Congregatie der broeders Huijbergen', via www.frankbogers.nl*

Foto van de maquette, vóór 1944. Bron: Wilhelmiëtenmuseum.

Beeld uit film Huijbergen 1939-1950, via Youtube.com.

Beeld uit film Huijbergen 1939-1950, via Youtube.com.

Beeld uit film Huijbergen 1939-1950, via Youtube.com. (achterzijde)

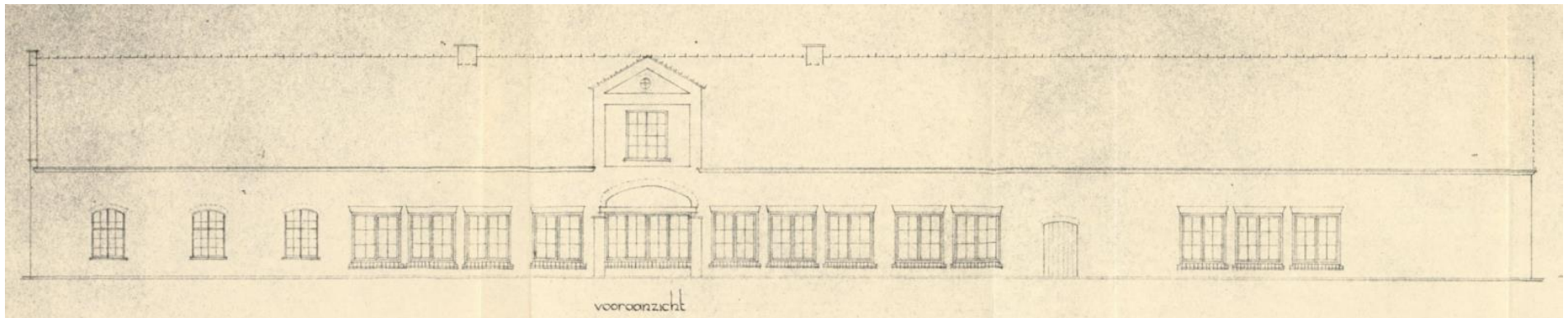
Oude foto van het poortgebouw (1986) in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Bron: BHIC, W. van Leeuwen

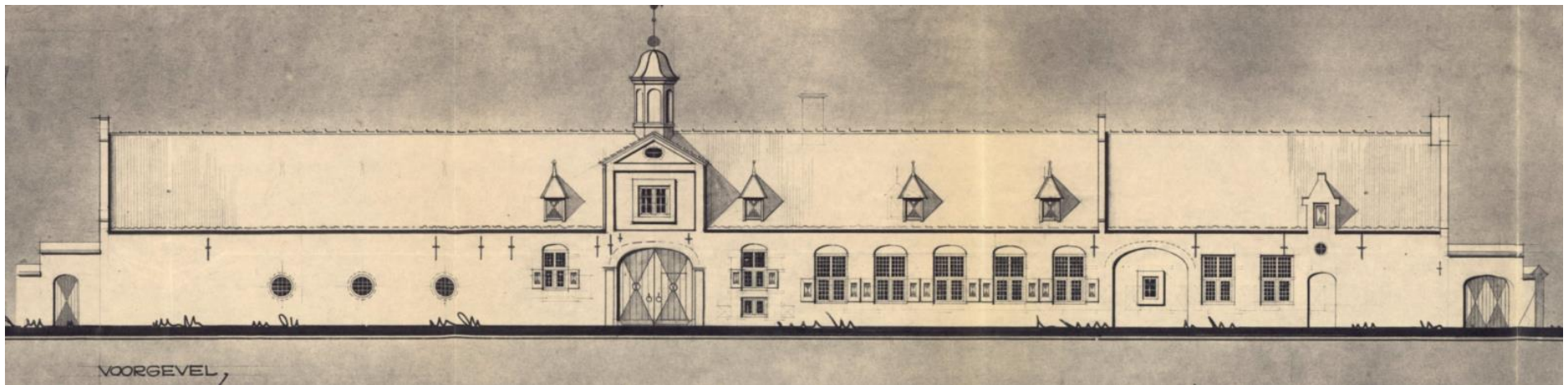
Oude foto van het poortgebouw (1986) in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Bron: BHIC, W. van Leeuwen

Hoofdvorm

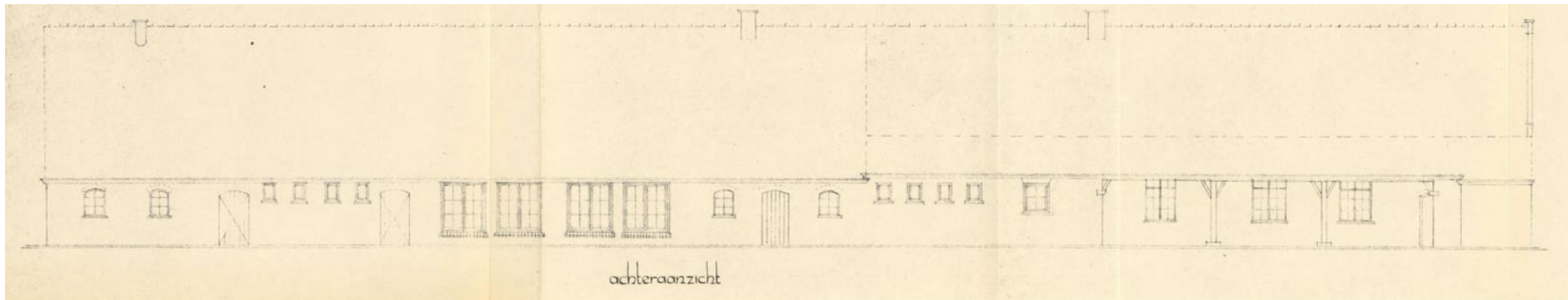
Het object is opgetrokken vanuit een rechthoekig grondplan en heeft een zadeldak, met de nok in noord-zuidelijke richting, dat is gedekt met oude holle pannen. Centraal in het pand bevindt zich boven de doorgang een Vlaamse gevel met de nok haaks op het dakvlak. Aan de dakvoet hangt een later geplaatste zinken mastgoot. Geheel rechts is in het derde kwart van de negentiende eeuw een aanbouw geplaatst onder zadeldak met de nok haaks op het hoofdgebouw. Later is deze vorm doorgetrokken in oostelijke richting. De metselwerkgevels zijn opgetrokken met roodbruine bakstenen in kruisverband met kalkgebonden voegwerk. De gevel- en plattegrondindeling zijn grotendeels een resultaat van de restauratie (reconstructie en historiserende vernieuwing) in 1968 (en in uitvoering enkele jaren daarna, maar in de tekst als 1968 genoemd), door architecten L.W.M. Sadée, J.M. De Bruijn en Jac. Hurks. Een aantal onderdelen van het plan, zoals een dakruiter, enkele dakkapellen en tevens de topgevel aan de rechterzijde, zijn niet of gewijzigd uitgevoerd.

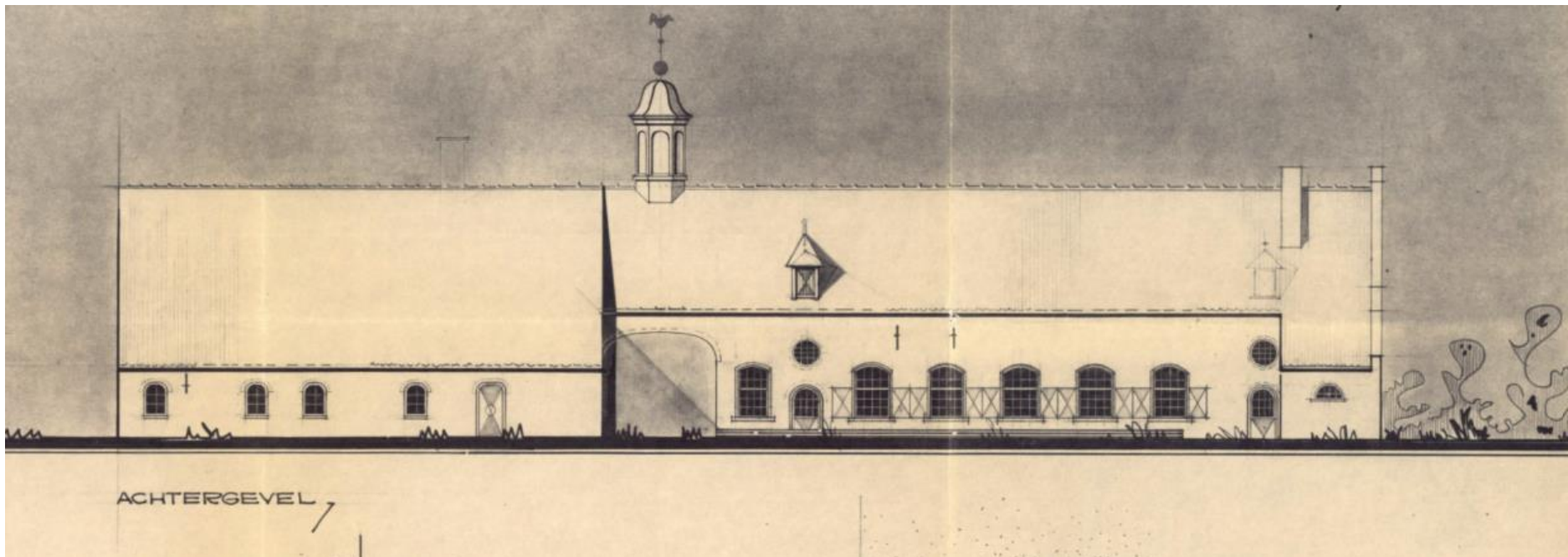
Uitsnede van de voorgevel uit de bouwtekening in 1949 van de bouw van aantal noodlokalen van het instituut St. Marie. Bron: West-Brabants Archief.

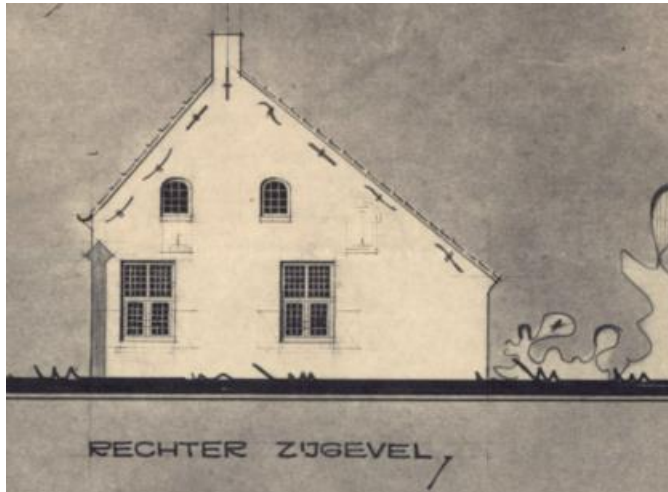
Uitsnede van de voorgevel uit de bouwtekening in 1968 van de restauratie en reconstructie van het poortgebouw. Bron: West-Brabants Archief.

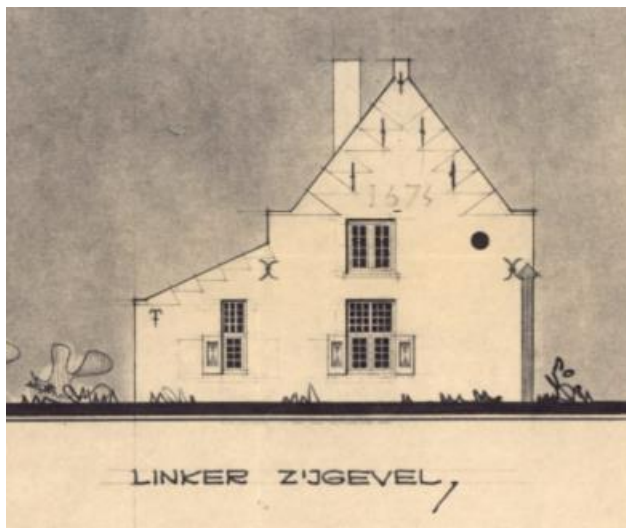
Uitsnede van de achtergevel uit de bouwtekening in 1949 van de bouw van aantal noodlokalen van het instituut St. Marie. Bron: West-Brabants Archief.

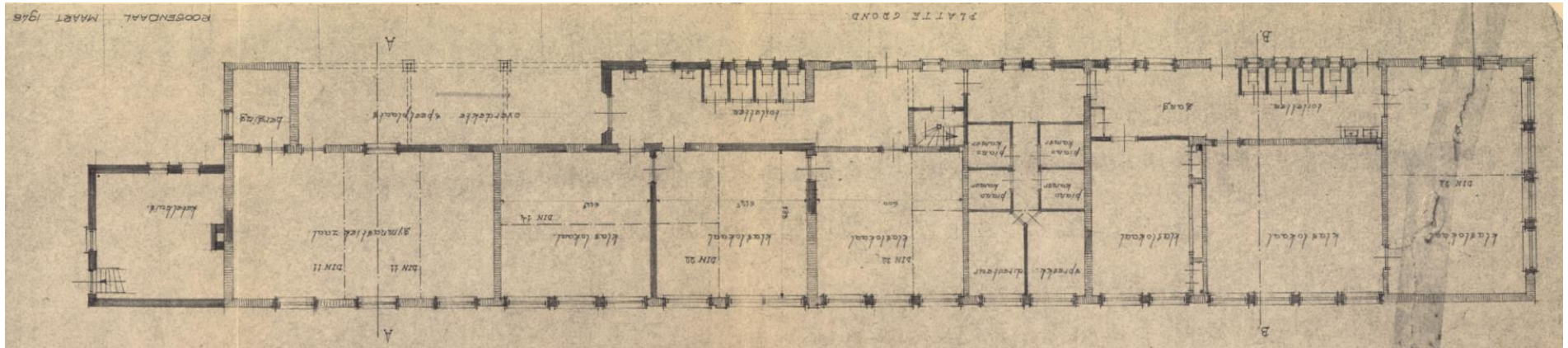
Uitsnede van de achtergevel uit de bouwtekening in 1968 van de restauratie en reconstructie van het poortgebouw. Bron: West-Brabants Archief.

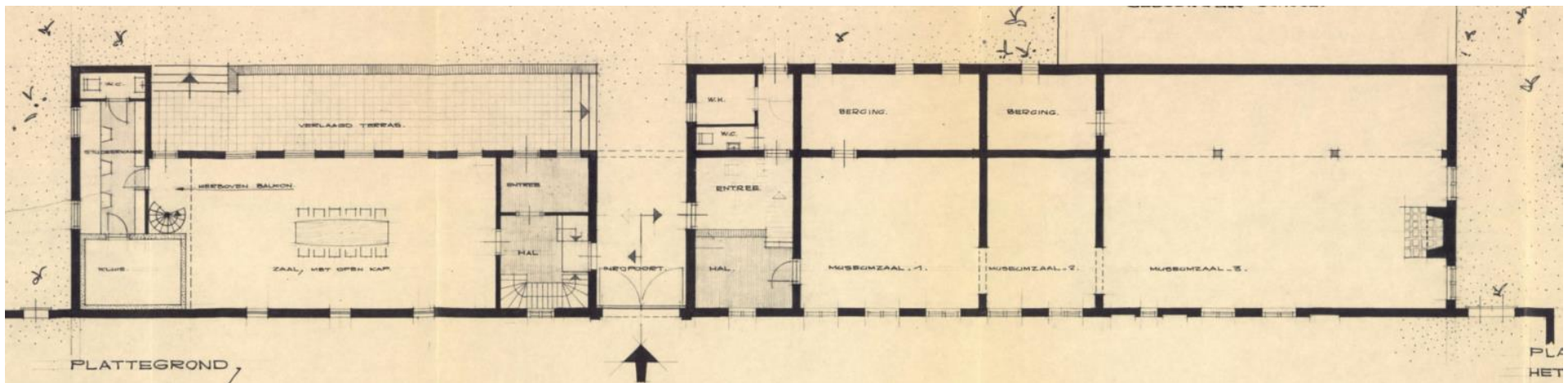
Uitsnede van de rechterzijgevel (1968). Bron: West-Brabants Archief.

Uitsnede van de linkerzijgevel (1968). Bron: West-Brabants Archief.

Uitsnede van de plattegrond uit de bouwtekening in 1949 van de bouw van aantal noodlokalen van het instituut St. Marie. Bron: West-Brabants Archief.

Uitsnede van de plattegrond uit de bouwtekening in 1968 van de restauratie en reconstructie van het poortgebouw. Bron: West-Brabants Archief.

Exterieur

Voorgevel (oostzijde)

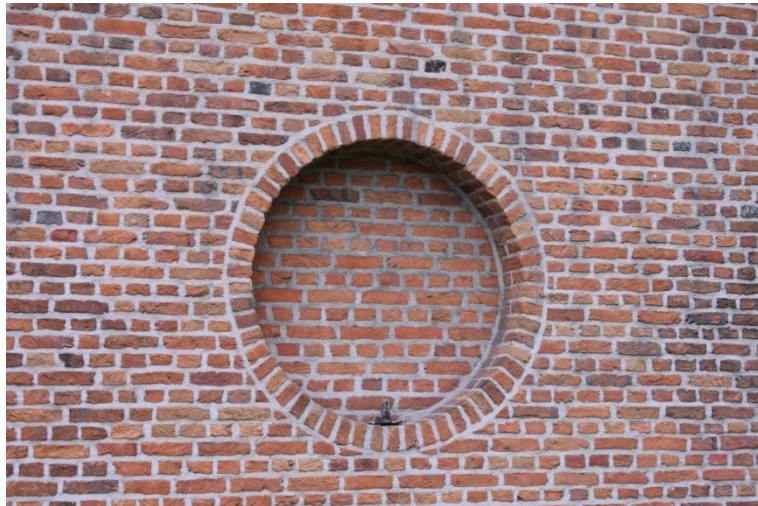
Links in de voorgevel zijn in 1968 twee ronde gevelopeningen met rollaag aangebracht, waarvan de openingen zijn dichtgemetseld. Rechts daarvan is in 1968 onder segmentboog een gevelopening met zandstenen onderdorpel aangebracht, met daarin een houten kozijn met houten stolpraam met roedeverdeling. Aan de buitenzijde bevindt zich een veiligheidsraster in de vorm van een smeedijzeren rooster. Aan de bovenzijde van dit geveldeel zijn in totaal zeven gevelankers aanwezig die de achterliggende kapconstructie verbinden met het metselwerk. Verder naar rechts bevindt zich in de middenrisaliet het entreeportaal, waarachter een onderdoorgang is gelegen. De gevelopening onder segmentboog wordt aan weerszijden geaccentueerd met een gemetselde penant. Aan de binnenzijde is een dubbele opgeklampte houten deur gelegen, waarin een blinde loopdeur is uitgezaagd. Daarboven is een Vlaamse gevel met topgevel gelegen. De Vlaamse gevel is vormgegeven met pilasters en een fronton, doordat het binnenste metselwerk terug ligt ten opzichte van de randen. De Vlaamse gevel bevat een houten venster met dubbele ramen met roedeverdeling en is eveneens omgeven door een gemetselde lijst. In het fronton bevindt zich een vierruits rondlicht. De gemetselde zijwangen zijn tevens voorzien van verdiept metselwerk. De topgevel is bovenop de dakrand voorzien van een windveer. Rechts van het middenrisaliet is een gereconstrueerd houten kloosterkozijn met glas-in-lood onder segmentboog gelegen. Het boogveld is dichtgemetseld. Daaronder is een houten keldervenster gelegen. Verder naar rechts bevinden zich drie (in 1968) gereconstrueerde kloosterkozijnen met glas-in-lood onder segmentboog, waarvan het boogveld is dichtgemetseld.

Rechts daarvan bevindt zich een later geplaatst deel, met uitstekende topgevel door het zadeldak. Verder naar rechts is onder segmentboog een gevelopening, waarin een gereconstrueerd houten kozijn met luik én veiligheidsrooster is gelegen. Verder is de gevelopening dichtgemetseld. In dit geveldeel zijn in totaal zes gevelankers die de achterliggende constructie met het metselwerk verbinden.

Geheel rechts is een geveldeel met tuitgevel gelegen. Op de begane grond is een gevelopening onder segmentboog gelegen met daarin een loopdeur met geschilderd zandlopermotief. Daarboven is onder een rondboog en met natuurstenen onderdorpel een gemetselde nis gelegen met daarin een zandstenen beeld met het wapen van Albert de Brouwere (of Brauwere). Hij was Prior van de Wilhemietenorde van 1725 tot aan zijn dood in 1762. Rechts in de topgevel is onder een rondboog en met bakstenen dorpelstenen een gereconstrueerd houten kozijn met houten raam gelegen. Langs de dakrand met schouderstukken zijn gevelankers zichtbaar die de achterliggende constructie verbinden met het metselwerk. In de nok is een tuit gelegen.

Overzicht linker deel voorgevel.

Ronde dichtgemetselde gevelopening.

Middenrisaliet met entree en onderdoorgang.

Houten kozijn met stolpramen onder segmentboog.

Houten kloosterkozijnen met glas-in-lood en buitenluiken.

Dichtgemetselde opening onder segmentboog met houten luik.

Loopdeur onder segmentboog.

Overzicht rechterdeel voorgevel.

Beeld in nis.

Linkerzijgevel (zuidzijde)

De linkerzijgevel is grotendeels gereconstrueerd en opgebouwd tijdens de restauratie in 1968. Geheel links is een aanbouw uit 1949 met daarin een in 1968 aangebracht historiserend houten kozijn met houten buitenluik aan gehengen. Langs de dakrand zijn vlechtingen in het metselwerk aanwezig. In de hoofdbouw bevindt zich op de begane grond een in 1968 gereconstrueerd houten kloosterkozijn met glas-in-lood. Daarboven is een in 1968 vernieuwd kozijn met houten ramen met smeedijzeren veiligheidsrooster aanwezig. Geheel rechts is nog een restant van de tuinmuur uit 1968 met ezelsrug zichtbaar. In de topgevel is met zwarte gevelstenen het jaartal '1674' ingemetseld, wat vermoedelijk tijdens de restauratie in 1968 is hersteld. Langs de dakrand zijn vlechtingen in het metselwerk opgenomen. De nok wordt afgesloten met een tuit in de vorm van een gemetseld kruis, de hoofdbouw wordt geaccentueerd door middel van schouderstukken. De vlechtingen, schouderstukken en het tuitstuk zijn tijdens de restauratie geheel vernieuwd.

Overzicht linkerzijgevel.

Latere vlechtingen in metselwerk.

Gereconstrueerd kloosterkozijn met glas-in-lood.

Tuit in de vorm van een kruis.

Ingemetselde stenen met jaar '1674'.

Restant van een tuinmuur.

Achtergevel (westzijde)

Aan de linkerzijde van de achtergevel is de aanbouw uit 1958 gelegen. Rechts daarvan zijn in de gevel van het aangekapte deel drie, in 1968 gereconstrueerde, getoogde houten vensters met roedeverdeling aanwezig. Geheel rechts in dit geveldeel is een getoogde houten opgeklampte loopdeur aanwezig en is eveneens een reconstructie uit 1968. In de zijgevel van het aangekapte deel is in 1968 een getoogde gevelopening met stolpramen met roedeverdeling en hardstenen onderdorpel gereconstrueerd. De doorgang wordt aan deze zijde met een segmentboog geaccentueerd. Onder de doorgang is in 1968 in de linkerzijgevel een getoogde en opgeklampte houten loopdeur aangebracht met daarboven een rechthoekige opening met diefijzers met daarachter een houten luik. Links van de deur is een keldervenster met diefijzers, onder rollaag en tussen betonlateien aanwezig. In de rechterzijgevel van de doorgang is tevens een getoogde en opgeklampte loopdeur van hout aangebracht. Beide zijgevels zijn vanaf de borstwering voorzien van een pleisterlaag.

In het rechterdeel zijn in 1968 in totaal vijf gereconstrueerde, getoogde houten vensters met stolpramen met roedeverdeling en een hardstenen onderdorpel aangebracht. Tussen het eerste en tweede venster is een opgeklampte houten loopdeur onder rondboog aanwezig met daar boven een rondlicht met houten venster met roedeverdeling dat is voorzien van diefijzers. Rechts van het midden is een halve segmentboog in het metselwerk aanwezig. Dit is een restant van de staldeuren, toen de achterliggende ruimte in gebruik was als stal. Geheel rechts is links van de aanbouw een opgeklampte houten loopdeur onder rondboog aanwezig,

met daar boven een rondlicht met houten venster met roedeverdeling dat is voorzien van diefijzers. In dit geveldeel zijn aan de bovenzijde gevelankers aanwezig met de cijfers '1757', welke verwijzen naar een eerdere verbouwingsperiode van het poortgebouw. De aanbouw onder lessenaarsdak heeft in de zijgevel een dichtgemetselde deuropening onder segmentboog en op de hoek een gemetselde schoorsteen. In de achtergevel van de aanbouw is een 'keldervenster' met diefijzers onder rondboog aanwezig.

Linkerdeel van de achtergevel.

Onderdoorgang onder segmentboog.

Overzicht rechterdeel van de achtergevel.

Gepleisterde zijwanden met loopdeuren.

Gevelankers met '1757'.

Houten vensters onder segmentboog en loopdeur met rondlicht.

Loopdeur met rondlicht en dichtgemetselde deur in aanbouw.

Segmentboog in metselwerk.

Achterzijde aanbouw met keldervenster.

Rechterzijgevel (noordzijde)

In de rechterzijgevel zijn in 1968 in totaal drie gereconstrueerde getoogde, houten vensters met stolpramen met roedeverdeling en met een hardstenen onderdorpel aangebracht. In de gevel zijn twee gevelankers zichtbaar die de achterliggende constructie met het metselwerk verbinden. Aansluitend is een oude kloostermuur gelegen.

Rechterzijgevel.

Gereconstrueerde houten venster.

Interieur

Het pand is een samengesteld geheel als resultaat van meerdere verbouwingen. Zowel de indeling, als de afwerkingen van het interieur zijn grotendeels het resultaat van de restauratie (reconstructie en historiserende vernieuwing) in 1968 (en in uitvoering enkele jaren daarna, maar in de tekst als 1968 genoemd), door architecten L.W.M. Sadée, J.M. De Bruijn en Jac. Hurks.

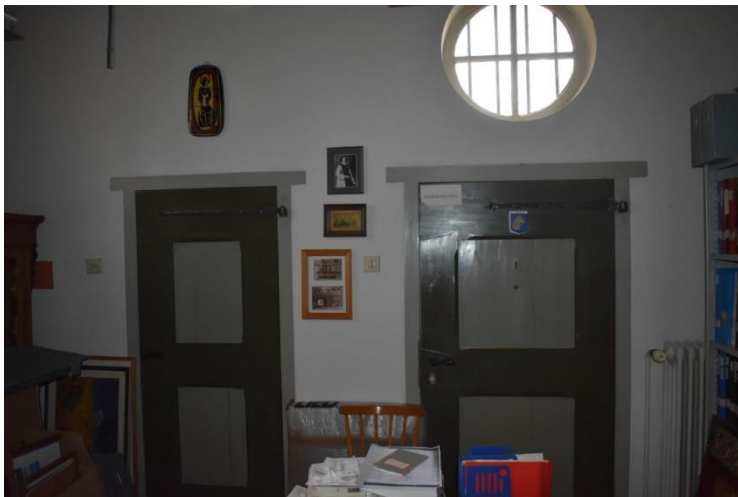
Geheel links is een hal met toiletruimte gelegen met daarachter een kantoorruimte, waarin een kluis is aangebracht. Links van de deur is een ingemetselde plaquette aanwezig. Verder naar rechts is een zaal gelegen zonder verdiepingsvloer, waardoor de kapconstructie zichtbaar is. De kapconstructie bestaat uit een serie Hollandse kappantent, die onderling met elkaar zijn verbonden door gordingen waarop de sporen zijn aangebracht. Het is onbekend uit welke (bouw)periode de kappantent stammen. Hierop is (recent) een horizontaal dakbeschot aangebracht. De ruimte was vroeger achtereenvolgens onder meer in gebruik als stal, als noodlokaal en als gymnastiekruimte en is in 1968 gerestaureerd en thans in gebruik als museumzaal. Verder naar rechts is een hal met daarachter een keuken gelegen en bevindt zich links van de onderdoorgang. Rechts van de onderdoorgang is de voormalige kelder gelegen, die nu samen met de bovengelegen ruimte functioneert als entreeportaal. Daarachter zijn een berging en een toilet gelegen. Rechts daarvan is de voormalige congregatiezaal gelegen, die later in gebruik is geweest als klaslokaal en nu als museumzaal dient. Verder naar rechts zijn nog twee museumzalen gelegen. Deze ruimten waren voor de restauratie in 1968 in gebruik als klaslokalen.

Voormalige stal.

Constructie van Hollandse spanten.

Binnengevel van kantoorruimte geheel links.

Gereconstrueerde keuken.

Ingemetselde plaquette in voormalige stal ('koevenhuys').

Gerestaureerde verdiepingsvloer.

Voormalige kelder, nu entreeportaal.

Gerestaureerde gangzone.

Voormalige congregatiezaal.

Ingemetselde herdenkingssteen.

Gerestaureerde (museum)zaal.

Gerestaureerde (museum)zaal.

Waardering

Deze waardering is opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria voor de bouwkunst van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

De waardering heeft betrekking op het poortgebouw, een restant van een eeuwenoud klooster, grootschalig gereconstrueerd en gerestaureerd in 1968.

Cultuurhistorische waarden

Het object heeft hoge cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de geestelijke ontwikkeling van Huijbergen als onderdeel van het klooster van de Wilhelmiënorde en later van de Congregatie van de Broeders van Huijbergen. Het object is van hoge waarde als bijzondere uitdrukking van de historisch-ruimtelijke ontwikkeling van Huijbergen. Dankzij de stichting van het klooster groeide de kleine nederzetting uit tot een dorp. Het pand heeft tevens een bijzondere herinneringswaarde aan de Tweede Wereldoorlog vanwege de onderwijsfunctie die het object enige tijd had.

Architectuur- en kunsthistorische waarden

Het object heeft, ondanks dat het ingrijpend gerestaureerd is en qua gevelindelingen grotendeels een reconstructie betreft, hoge architectuurhistorische waarden wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp als poortgebouw. Het object heeft, vermoedelijk als een van de weinige restauratieprojecten, enige waarde binnen het oeuvre van architecten Sadee, De Bruijn en Hurks. De historische metselwerkgevels en kapconstructie zijn van bouwhistorische waarden.

Situationele en ensemblewaarden

Het object is van betekenis als cultureel, functioneel en visueel onderdeel van een voormalig kloostercomplex, waarvan dit pand het enige historische restant is. Het pand heeft door zijn ligging aan het einde van een lange oprijlaan een beeldbepalende betekenis voor het aanzien van het (voormalige) complex. Het object is, samen met enkele monumentale bomen, de begraafplaats en de kerk, van situationele betekenis in de kern van Huijbergen.

Gaafheid en herkenbaarheid

Het object is, mede vanwege de reconstructie, van belang als goed herkenbare uitdrukking van de oorspronkelijk historische functie. De hoofdmassa, dakvorm en grote delen van het historisch gevelmetselwerk en de historische kapconstructie zijn nog aanwezig. De gereconstrueerde vensters en deuren doen geen afbreuk aan de herkenbaarheid van het geheel. De afleesbaarheid van de vorige (en in de geschiedenis wel van belang zijnde) functies is niet meer aanwezig.

Zeldzaamheid

Het object is van belang vanwege de absolute zeldzaamheid in typologisch opzicht, zowel op lokaal als op regionaal niveau. Er is vanwege de cultuurhistorische, architectuurhistorische en situationele waarden sprake van een relatieve zeldzaamheid, zowel op lokaal als op regionaal niveau.